4. KOSOÚHLÉ PROMÍTÁNÍ

Mongeovo promítání nám umožňuje řešit konstruktivní úlohy v prostoru, ale jeho nevýhodou je malá názornost, zvláště při zobrazování složitějších objektů. Chceme-li názorně zobrazovat prostorové útvary, užíváme názorné promítací metody a to axonometrii (5. a 6. kapitola), lineární perspektivu (14. kapitola) a kosoúhlé promítání. Nejdříve se budeme zabývat kosoúhlým promítáním, se kterým jste se jistě mnohokrát setkali. Toto promítání je základem tzv. volné projekce, jež se užívá hlavně k náčrtům prostorových objektů. Doporučujeme čtenáři k prostudování 1. kapitolu, je věnována vlastnostem rovnoběžného promítání.

4.1 Základní pojmy

Kosoúhlé promítání je rovnoběžné promítání směrem s na rovinu μ v průčelné poloze, $s \nparallel \mu, s \not\perp \mu$.

Uvažujeme-li kartézský souřadnicový systém $(O, x, y, z$, jednotka $j)$ (3.1), pak průmětnu μ umístíme do souřadnicové roviny (y, z), obr.4.1. Bod A promítneme ve směru s do průmětny $\mu = (y, z)$ pomocí promítací přímky $\bar{s}$ $(A \in \bar{s}, \bar{s} \parallel s)$ a dostaneme **kosoúhlý průmět $\mathbf{A^k}$** bodu A : $A^k \equiv \bar{s} \cap (y, z)$. Spolu s bodem A promítneme ve směru s do (y, z) ještě jeho půdorys A_1 a získáme tak **kosoúhlý průmět $\mathbf{A_1{}^k}$ půdorysu.** Jak víme z kapitol 1. a 3., jeden průmět bodu nestačí pro jednoznačné určení bodu v prostoru.

Průmětnu $\mu = (y, z)$ ztotožníme s nákresnou, (tabule, sešit) a dostaneme situaci znázorněnou na obrázku 4.2, kde podle 1.3 platí: $A^k\ A_1^k \parallel z$.

Kosoúhlé promítání je vzájemně jednoznačné zobrazení prostoru E_3 **na množinu dvojic bodů** A^k, A_1^k $(A_1^k\ A^k \parallel z)$ **v rovině** (y, z), symbolicky zapíšeme

$$\mathbf{A} \quad \Longleftrightarrow \quad \mathbf{A_1^k},\ \mathbf{A^k}$$

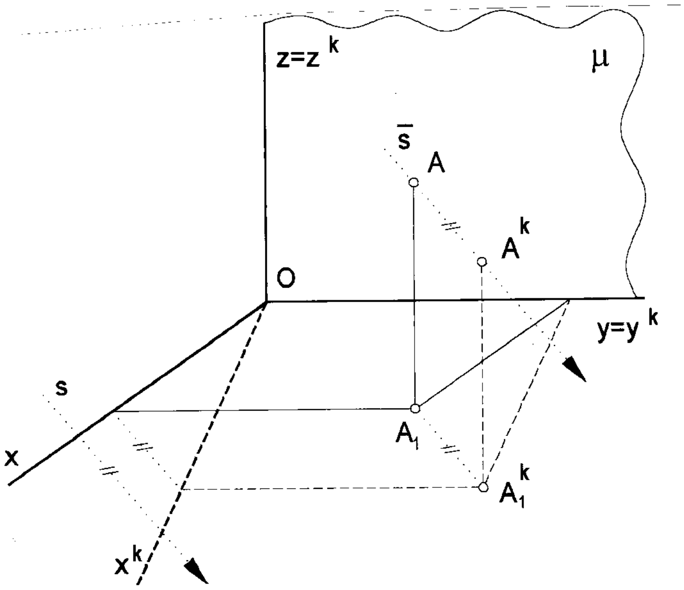

Obr.4.1

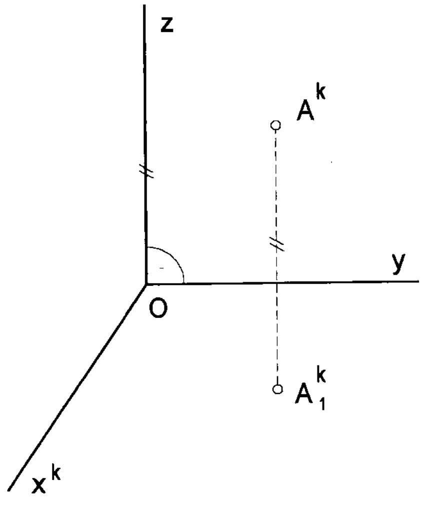

Obr.4.2

Bod v kosoúhlém promítání je dán dvojicí A_1^k , A^k tj. kosoúhlým průmětem půdorysu a kosoúhlým průmětem bodu A. Analogicky přímka b v obecné poloze $(b \nparallel s, b \not\perp (y, z))$ je dána dvojicí a_1^k , a^k tj. kosoúhlými průměty půdorysu a přímky a.

Poznámka. Někdy vynecháváme indexy pro označení kosoúhlých průmětů. Takže kosoúhlý průmět B^k bodu označíme jen B.

Promítneme-li bod A pravoúhle do souřadnicových rovin $(x, y), (x, z), (y, z)$, dostaneme jeho půdorys A_1, nárys A_2, bokorys A_3 a v kosoúhlém průmětu do roviny (y, z) jejich kosoúhlé průměty A_1^k, A_2^k, A_3^k. Na obrázku 4.3 je kosoúhlý průmět **souřadnicového kvádru, viz 3.1.**

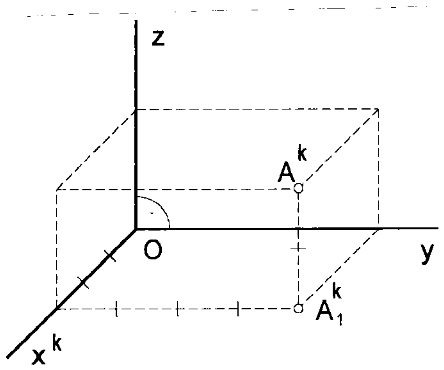

$A = (3, 4, 2), q = 2/3$ Obr.4.3

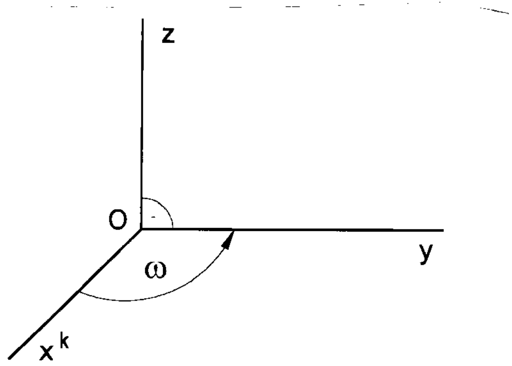

Obr.4.4

Osový kříž (O; $\mathbf{x^k}$, y, z) je tvořen kosoúhlými průměty sořadnicových os, $\mathbf{y^k \equiv y, z^k \equiv z, y \perp z}$. Označíme ω orientovaný úhel, $\omega = \angle x^k y$, viz obrázek 4.4.
Souřadnice y a z se v kosoúhlém promítání nezkreslují!
Souřadnice x se zkreslují v poměru q, nazývá se kvocient.
q je poměr zkreslené x–ové souřadnice ku skutečné x–ové souřadnici.

Kosoúhlé promítání je dáno : úhel ω, kvocient q.

V kosoúhlém promítání budeme zobrazovat tělesa, jejichž podstavy jsou umístěny do souřadnicových, nebo hlavních rovin. Při řešení konstruktivních úloh budeme vycházet ze zvláštních poloh uvažovaných geometrických objektů. Jedná se tedy o kosoúhlé průměty útvarů ležících v souřadnicové nebo hlavní rovině. Konstrukce v těchto rovinách realizujeme pomocí sklopení (=otočení o 90°) uvažované roviny do nákresny, kde konstrukci provedeme a výsledek sklopíme zpět.

4.2 Konstrukce v souřadnicové rovině (x, y)

Sklopíme rovinu (x, y) do nákresny (y, z), sklopené útvary označíme ( ), (obr.4.5, kde $q = 3/4$).

1) Osa sklápění je $o \equiv y$.
2) Osu x sklopíme do přímky (x), $(x) \equiv z$.
3) Bod $A \in x$ sklopíme do (A) : $(A) \in (x), | OA^k |:| O(A) |= q$.
4) Bod $B \in (x, y)$ sklopíme do bodu (B) užitím souřadnic, y_B nezkreslena, x_B zkreslena v poměru q.
5) Sklopili jsme libovolný bod B v rovině (x, y) do bodu (B) v nákresně, A je libovolný bod na ose $x, (A) \in (x)$.

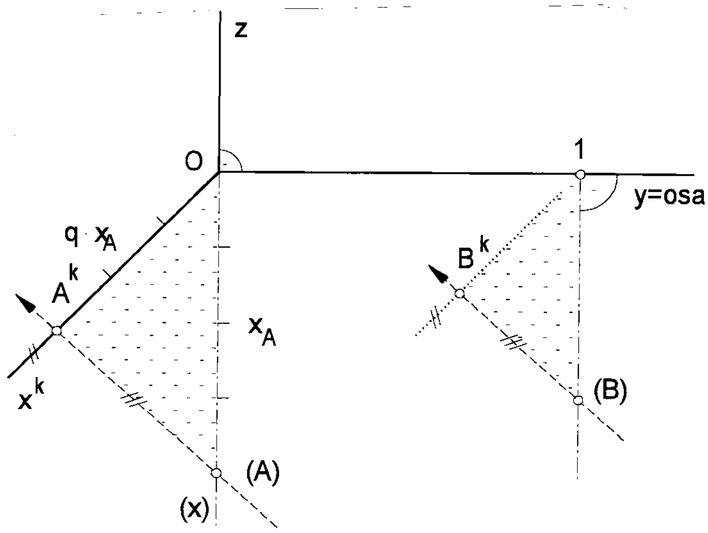

$q = 3/4$ Obr.4.5

Při sklápění souřadnicové roviny můžeme užít **vlastností sklápěných útvarů** :

V1) Přímky spojující kosoúhlé průměty bodů a body sklopené jsou navzájem rovnoběžné, takže v našem případě platí $\mathbf{A^k(A)} \parallel \mathbf{B^k(B)}$, směr $\mathbf{A^k(A)}$ nazveme **směrem zkreslení** x–ových souřadnic a označíme jej šipkou, obr.4.6.

Tato vlastnost plyne z podobnosti trojúhelníků $\triangle A^kO(A)$, $\triangle B^k1(B)$.

V2) Dvojice přímek m^k, (m) se buď protínají na ose sklápění y, pokud $m \nparallel y$, nebo jsou s osou y rovnoběžné, takže v našem případě pro $m = AB$ platí

$\mathbf{A^kB^k} \cap \mathbf{(A)(B)} \equiv \mathbf{2}$; $\mathbf{2} \in \mathbf{y}$.

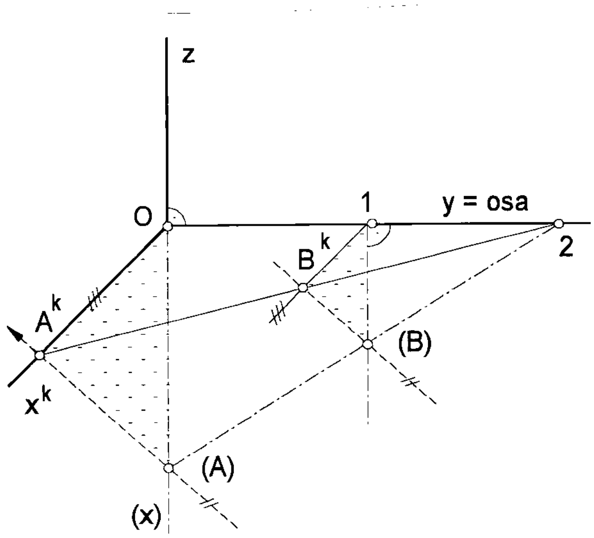

Obr.4.6

Tato vlastnost je zřejmá, neboť body na ose otáčení jsou při pohybu pevné.
Poznámka. Analogicky k 4.10.1 sklopíme souřadnicovou rovinu (x, z) do nákresny (y, z) a rovněž tak hlavní roviny $\bar{\nu}, \bar{\pi}$ $(\bar{\nu} \parallel \nu, \bar{\pi} \parallel \pi)$.

4.3 Úloha

V kosoúhlém promítání $(\omega,\ q = 2/3)$ zobrazte čtverec $ABCD$ v rovině (x, y), znáte-li jeho stranu AB a $x_D > 0$. Je dán kosoúhlý průmět A^kB^k strany AB.
Řešení, viz obrázky 4.7a, 4.7b.

1) Strana čtverce $a = \mid A^kB^k \mid$, jelikož $AB \subset y$.
2) Strana AD leží na ose x, pro její kosoúhlý průmět máme $A_kD_k = \frac{2}{3}$ a, užijeme směru zkreslení $(1)1_k$, viz obr.4,7a.
3) Pomocí rovnoběžnosti stran sestrojíme kosoúhlý průmět čtverce $A^kB^kC^kD^k$.

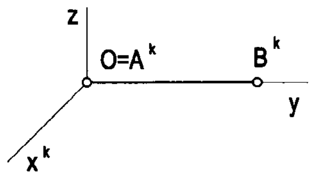

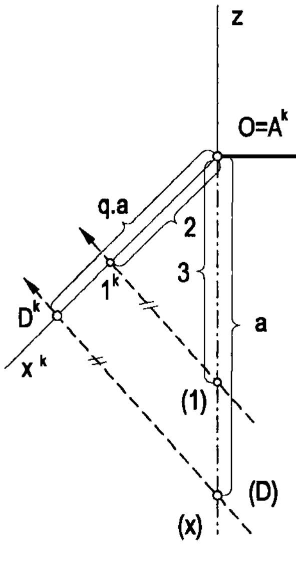

Obr.4.7a

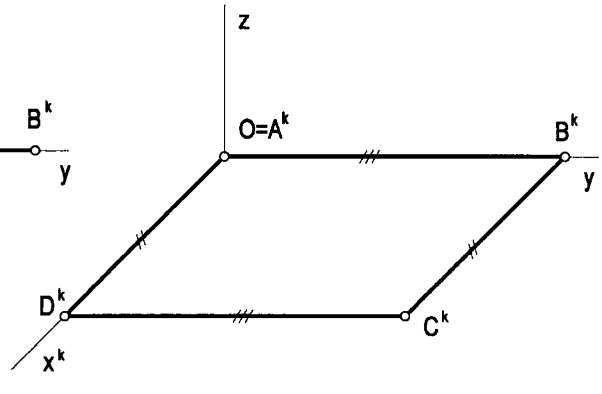

Obr.4.7b.

4.4 Úloha

V kosoúhlém promítání (ω, $q = 2/3$) zobrazte krychli $ABCD\bar{A}\bar{B}\bar{C}\bar{D}$ s podstavou $ABCD$ v rovině (x, y) znáte-li hranu AB.
Je dán kosoúhlý průmět A^kB^k hrany AB, $(z_{\bar{A}} > 0, x_C < 0)$.
Řešení, viz obr. 4.8 (jednotlivé kroky řešení).
1) Sestrojíme čtverec $ABCD$ v rovině (x, y) podle 4.2.
2) Ve sklopení (x, y) do nákresny určíme skutečnou velikost hrany $a = |\,(A)(B)\,|$.
3) Hrany krychle $A\bar{A}, B\bar{B}, C\bar{C}, D\bar{D}$ jsou rovnoběžné s osou z , totéž platí pro jejich kosoúhlé průměty. Hrany se zobrazují ve skutečné velikosti.
4) Vyznačíme viditelnost hran v nadhledu tzn. horní podstava krychle je viditelná, spodní nikoliv.

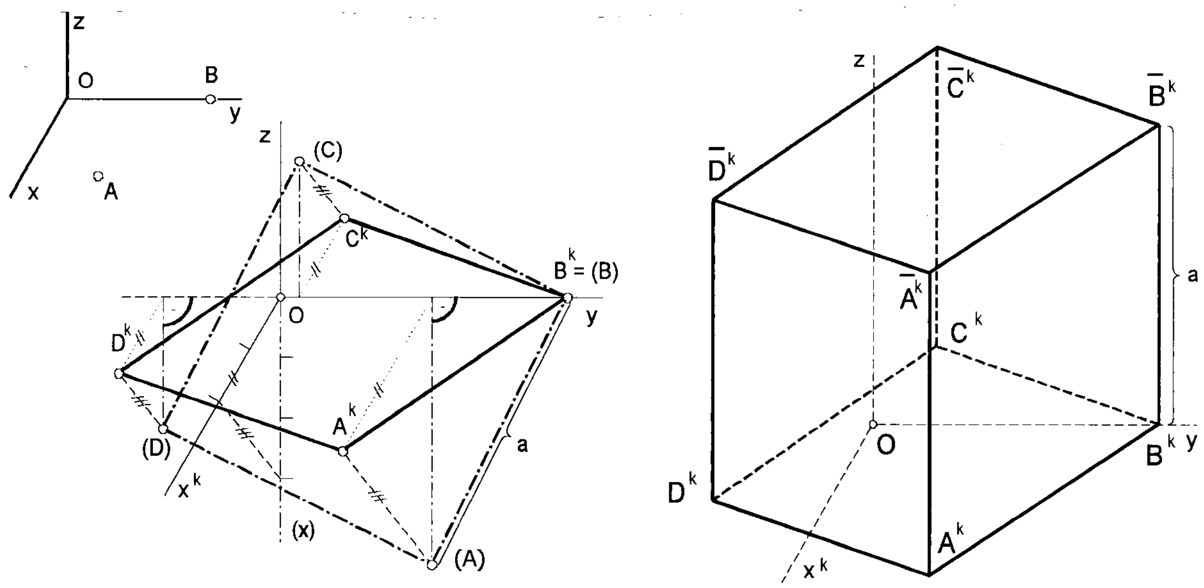

Obr.4.8

4.5 Úloha

V kosoúhlém promítání (ω, $q = 2/3$) zobrazte rovnostranný trojúhelník ABC v rovině (x, z), znáte-li jeho stranu AB. Je dán kosoúhlý průmět A^kB^k strany AB.
Řešení, viz obrázek 4.9.
1) Rovinu (x, z) sklopíme kolem osy z do nákresny podle 4.10.1.
2) Směr zkreslení x–ových souřadnic je dán přímkou $X^k(X)$,
kde $OX^k = 2cm, O(X) = 3cm$.
3) Bod A sklopíme do (A) tak, že
$A^k(A) \parallel X^k(X),\ A \in x \Rightarrow (A) \in (x)$.
Sklopený bod (B) : $B \in z \Rightarrow B^k \equiv (B)$.
4) V nákresně sestrojíme rovnostranný $\triangle(A)(B)(C)$ o straně $(A)(B)$. Ze dvou řešení zobrazíme jen jedno.
5) Bod (C) sklopíme zpět do C^k, užijeme směru zkreslení $C^k(C) \parallel X^k(X)$ a nezkreslené souřadnice z_C.

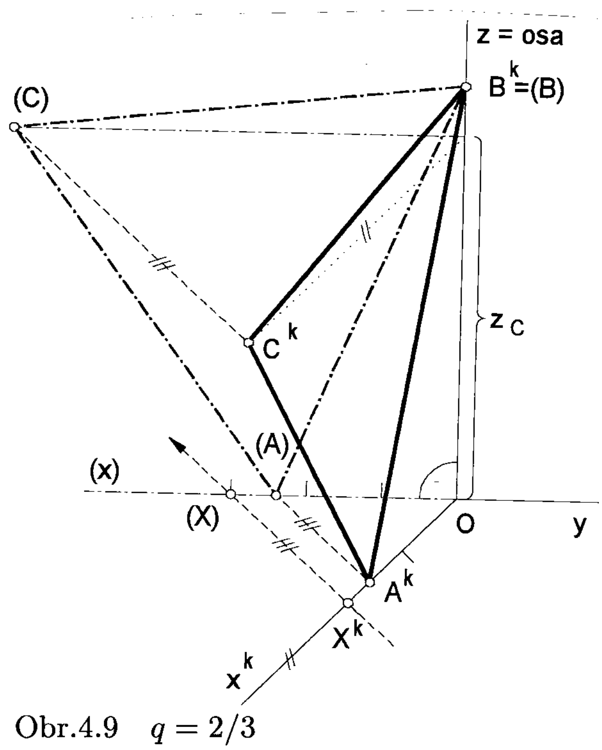

Obr.4.9 $q = 2/3$

4.6 Kosoúhlý průmět kružnice k v souřadnicové nebo hlavní rovině

Je dáno : $(\omega,\ q), k = (S, r), \bar{k} = (\bar{S}, \bar{r}), k \subset (x, y), \bar{k} \subset (x, z)$.

Řešení, viz obrázky 4.10, 4.11.

1) Kružnice k v rovině (x, y) se zobrazí jako elipsa (viz 1.8) určená sdruženými průměry M^kN^k, P^kQ^k, pro které platí $\mathbf{M^kN^k} \parallel \mathbf{x^k}, \mid \mathbf{M^kN^k} \mid = \mathbf{2rq}, \mathbf{P^kQ^k} \parallel \mathbf{y}, \mid \mathbf{P^kQ^k} \mid = \mathbf{2r}$.

2) Kružnice $\bar{k}$ v rovině (x, z) se zobrazí jako elipsa (viz 1.8) určená sdruženými průměry M^kN^k, P^kQ^k, pro které platí $\mathbf{M^kN^k} \parallel \mathbf{x^k}, \mid \mathbf{M^kN^k} \mid = \mathbf{2rq}, \mathbf{P^kQ^k} \parallel \mathbf{z}, \mid \mathbf{P^kQ^k} \mid = \mathbf{2r}$.

3) Elipsu sestrojíme bodově příčkovou konstrukcí, nebo určíme osy elipsy Rytzovou konstrukcí, 1.8.4.

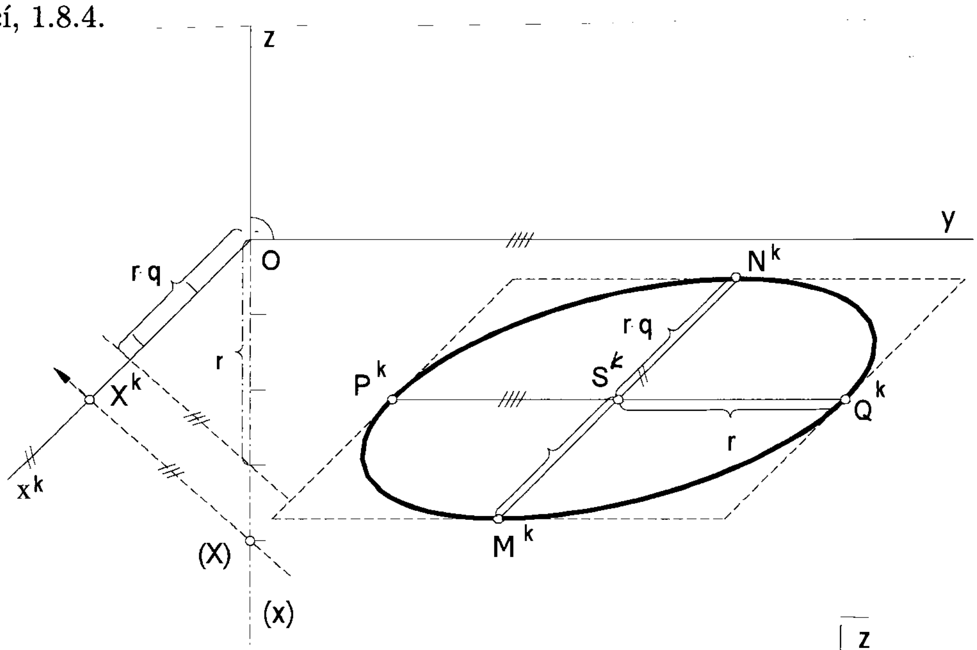

Obr.4.10 *Kružnice v půdorysně* $(q = 3/4)$

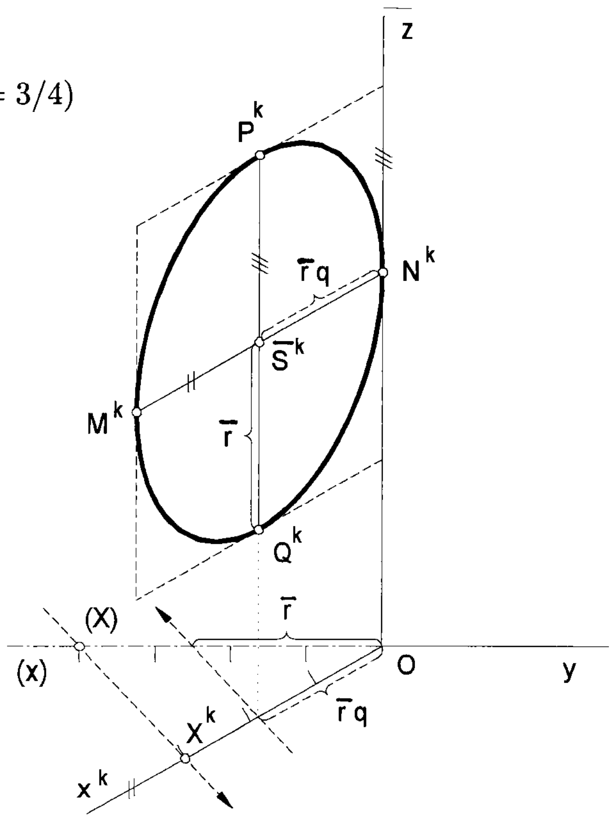

Obr. 4.11 *Kružnice v rovině (x, z)* $(q = 3/4)$

Poznámka.**Indexy pro značení kosoúhlých průmětů dále vynecháváme.**

4.7 Úloha

V kosoúhlém promítání ($\omega = 135°, q = 2/3$) zobrazte rotační kužel o vrcholu V s podstavou v rovině (x, z), znáte-li jeho površku VA, viz obrázek 4.12.

Řešení

1) Osa y je osou kužele, podstavná kružnice $k = (S, r)$ leží v rovině (x, z), má střed $S \equiv O$ a prochází bodem A,
$A \in (x, z)$. Poloměr $r = OA$, je ve skutečné velikosti, protože úsečka OA je částí osy z.
2) Podstavná kružnice se zobrazí jako
elipsa, určíme ji sdruženými průměry (podle 4.6, část 2):
$MN, PQ : MN \subset x,\ PQ \subset z,\ SM = qr,\ SP = r$.
3) Kužel zobrazíme v nadhledu tzn. podstava nebude vidět, obrysové površky sestrojíme jako tečny z vrcholu V k elipse (jen přibližně).

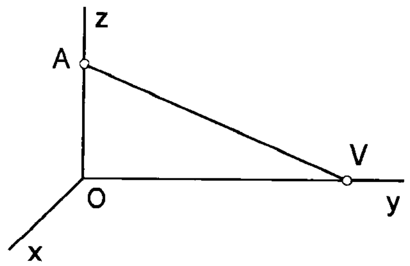

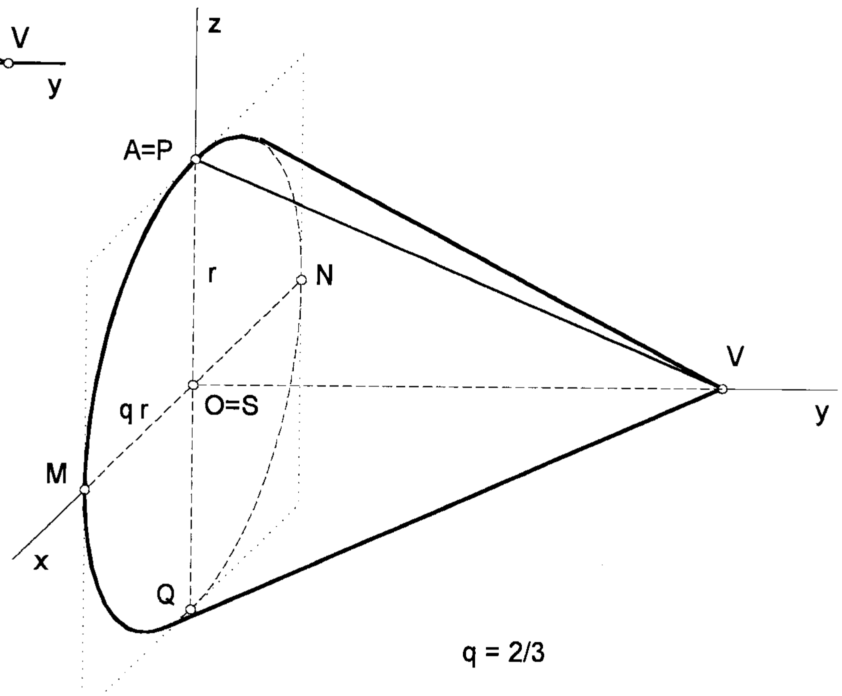

Obr.4.12.

4.8 Úloha

V kosoúhlém promítání (ω, $q = 2/3$) zobrazte objekt, daný sdruženými průměty (měřítko 1:2), obr.4.13.

Řešení

1) Nejprve sestrojíme kosoúhlý průmět půdorysů důležitých bodů objektu. Souřadnice y se promítáním nemění, souřadnice x zkreslíme v daném poměru q a to buďto graficky pomocí směru zkreslení, nebo početně tj. násobíme souřadnice x daným poměrem zkreslení q.
2) Sestrojíme kosoúhlé průměty důležitých bodů (vrcholy těles, středy kružnic) pomocí nezkreslených z-ových souřadnic, jednotlivé kroky konstrukce vidíte nejlépe na obrázku 4.13.

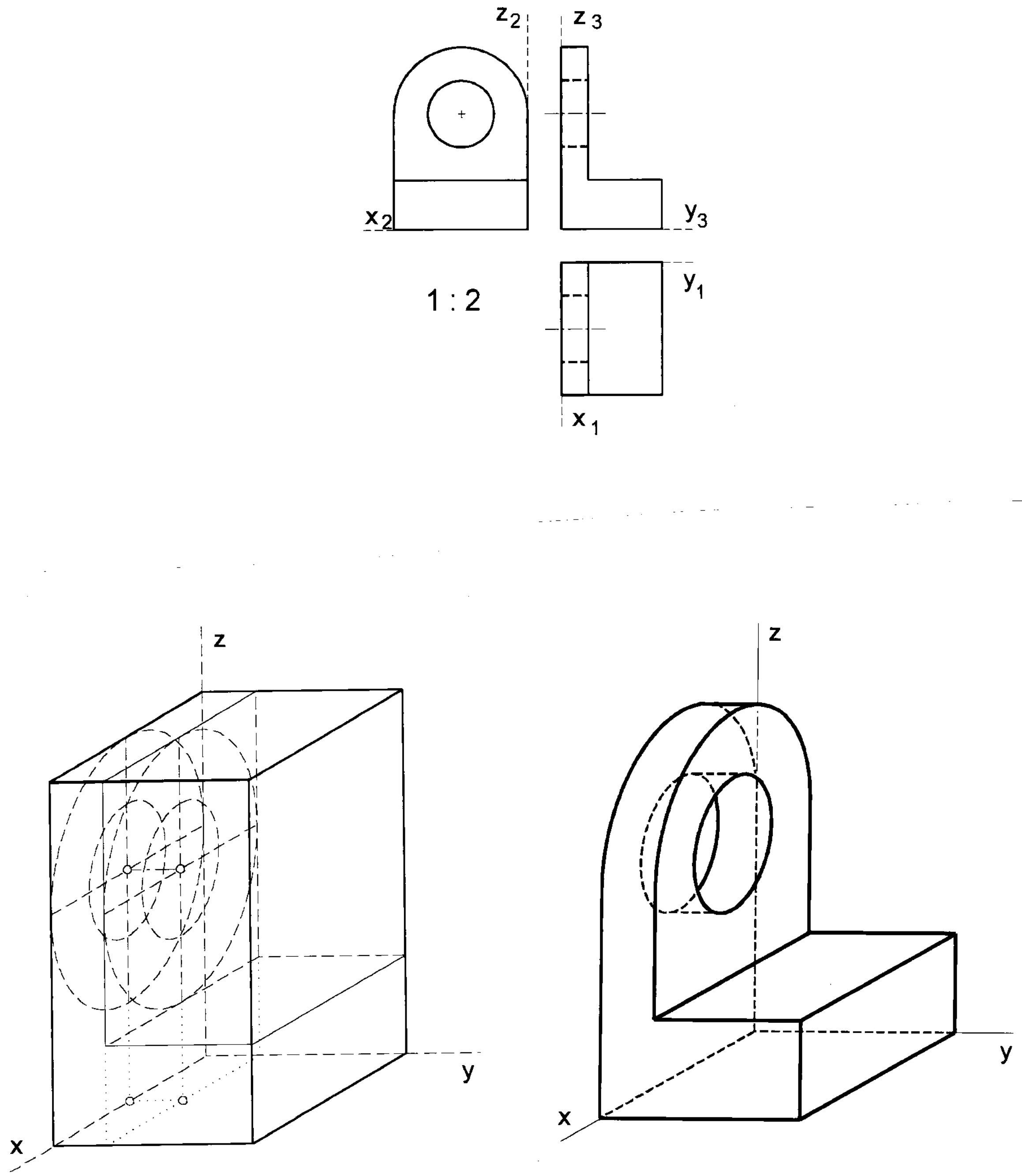

Kosoúhlý průmět objektu daného sdruženými průměty v měřítku 1:2

Obr.4.13

Poznámka
Útvary v rovině (y, z) a v rovinách $\beta \parallel (y, z)$ se kosoúhlým promítáním nemění.

Zvláštním případem kosoúhlého promítání je vojenská perspektiva, viz obr.4.14

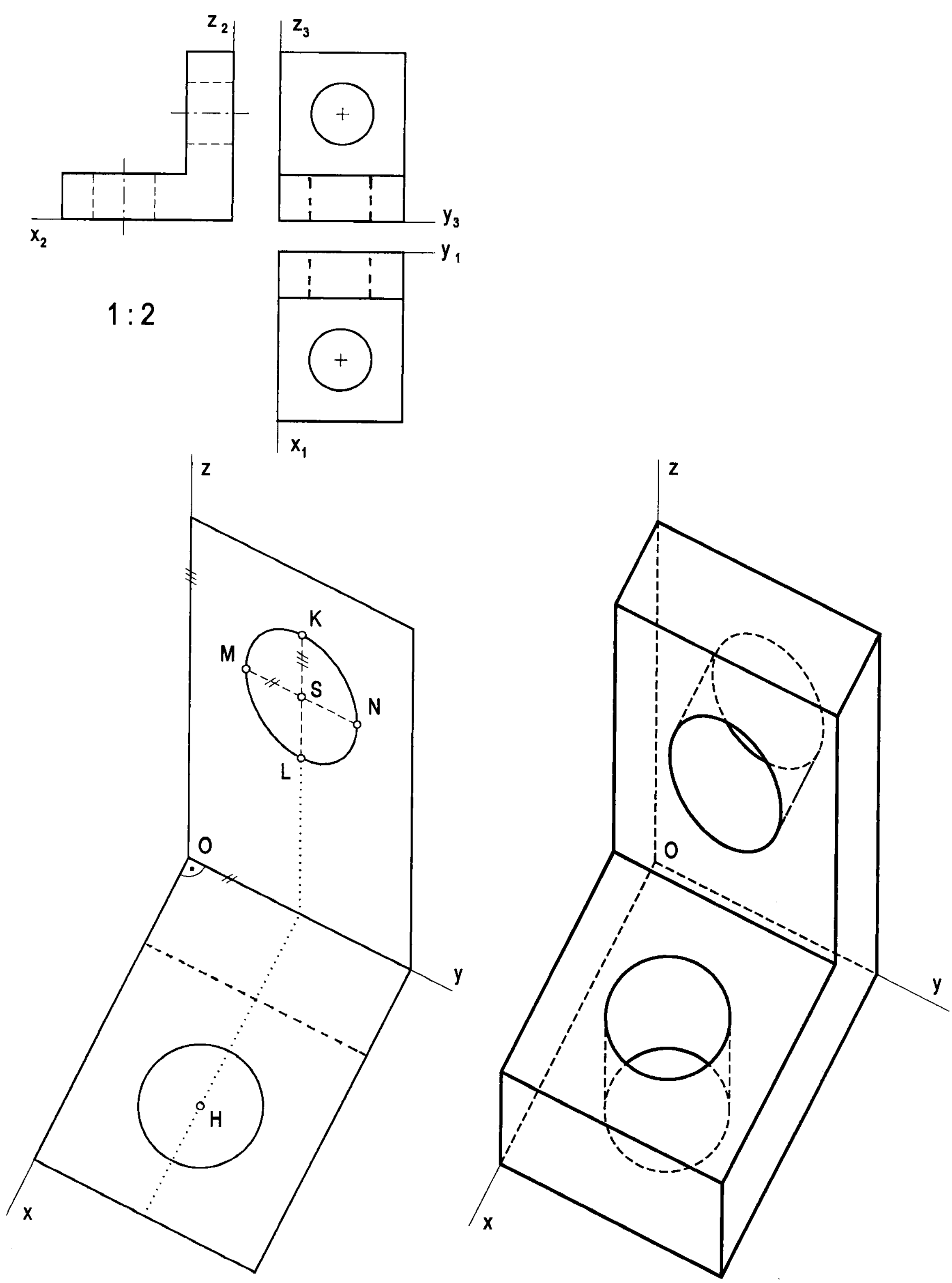

Vojenská perspektiva objektu daného sdruženými průměty v měřítku 1:2

Obr. 4.14 a Obr.4.14 b

4.9 Vojenská perspektiva

je rovnoběžné promítání na rovinu (x, y) ve směru $s, s \not\perp (x, y)$.

Je dána osovým křížem: $\mathbf{O}, \mathbf{x}, \mathbf{y}, \mathbf{z}^{\mathbf{k}};\ \mathbf{x} \perp \mathbf{y}, \mathbf{x} \equiv \mathbf{x}^{\mathbf{k}}, \mathbf{y} \equiv \mathbf{y}^{\mathbf{k}}$.

Poměr zkreslení z-ových souřadnic se obvykle volí rovný jedné, takže z-ové souřadnice se nezkreslují. Chceme-li nazorný obrázek, volíme $\angle xz = 150°$. Je snadné zobrazit ve vojenské perspektivě objekt daný sdruženými průměty, viz obrázek 4.14.

Všechny souřadnice jsou nezkresleny a půdorys objektu se zobrazí ve skutečné velikosti.

Postup zobrazení je zřejmý z obr.4.14:

1) Nejprve překreslíme skutečný půdorys, obr.4.14a, potom objekt "vytáhneme do prostoru ve směru osy z", obr.4.14b, užijeme skutečné výšky dané sdruženými průměty objektu.

2) Vojenská perspektiva kružnice ve vodorovné rovině je opět kružnice, kružnice v rovině (y, z) se zobrazí jako elipsa, podle 4.6. Kružnice v rovnoběžných rovinách se zobrazí analogicky.

4.10 Průmět kulové plochy

V kosoúhlém promítání snadno zobrazíme objekty skládající se z elementárních těles (hranol, jehlan, kužel, válec). Výjimkou je zobrazení koule, **jejím kosoúhlým průmětem je elipsa a její vnitřek,** viz obr.4.15. Jedná se o řez promítacího válce koule průmětnou. Chceme-li zobrazovat kouli nebo kulovou plochu, volíme **pravoúhlé promítání, v němž se koule zobrazí jako kruh,** viz obrázek 3.36.
Poznámka
Kosoúhlé promítání je zvláštním typem obecné axonometrie, platí pro něj všechny vlastnosti uvedené ve 6.kapitole.

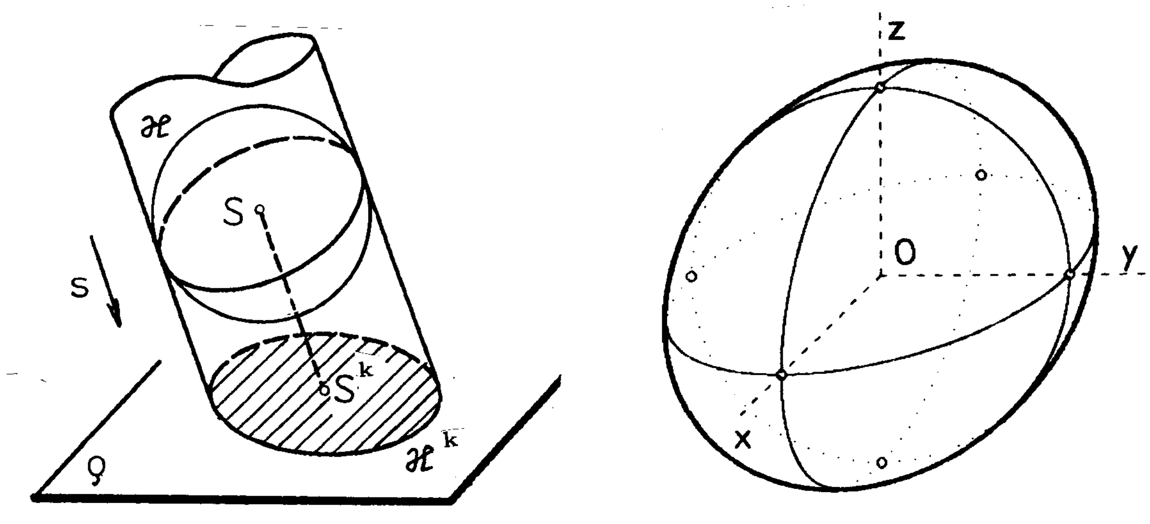

Kosoúhlé promítání koule- náčrt *Kosoúhlý průmět koule*
Obr.4.15

Cvičení

A) V kosoúhlém promítání : $\omega = 135°, q = 2/3$, zobrazte:

(1-2) krychli o hraně AO se stěnami v souřadnicových rovinách, viditelným stěnám vepište kružnice,

(3) pravidelný čtyřboký jehlan o vrcholu V, s podstavou v (x, z) o vrcholu A,

(4) krychli $ABCD\bar{A}$ se stěnou $ABCD$ v (x, y),

(5) rotační kužel, jehož plášť vznikne rotací úsečky AV kolem osy z,

(6) rotační válec, jehož plášť vznikne rotací úsečky KL kolem osy y.

B) Zobrazte objekty dané sdruženými průměty (7-9) v kosoúhlém promítání (viz A)) a ve vojenské perspektivě.

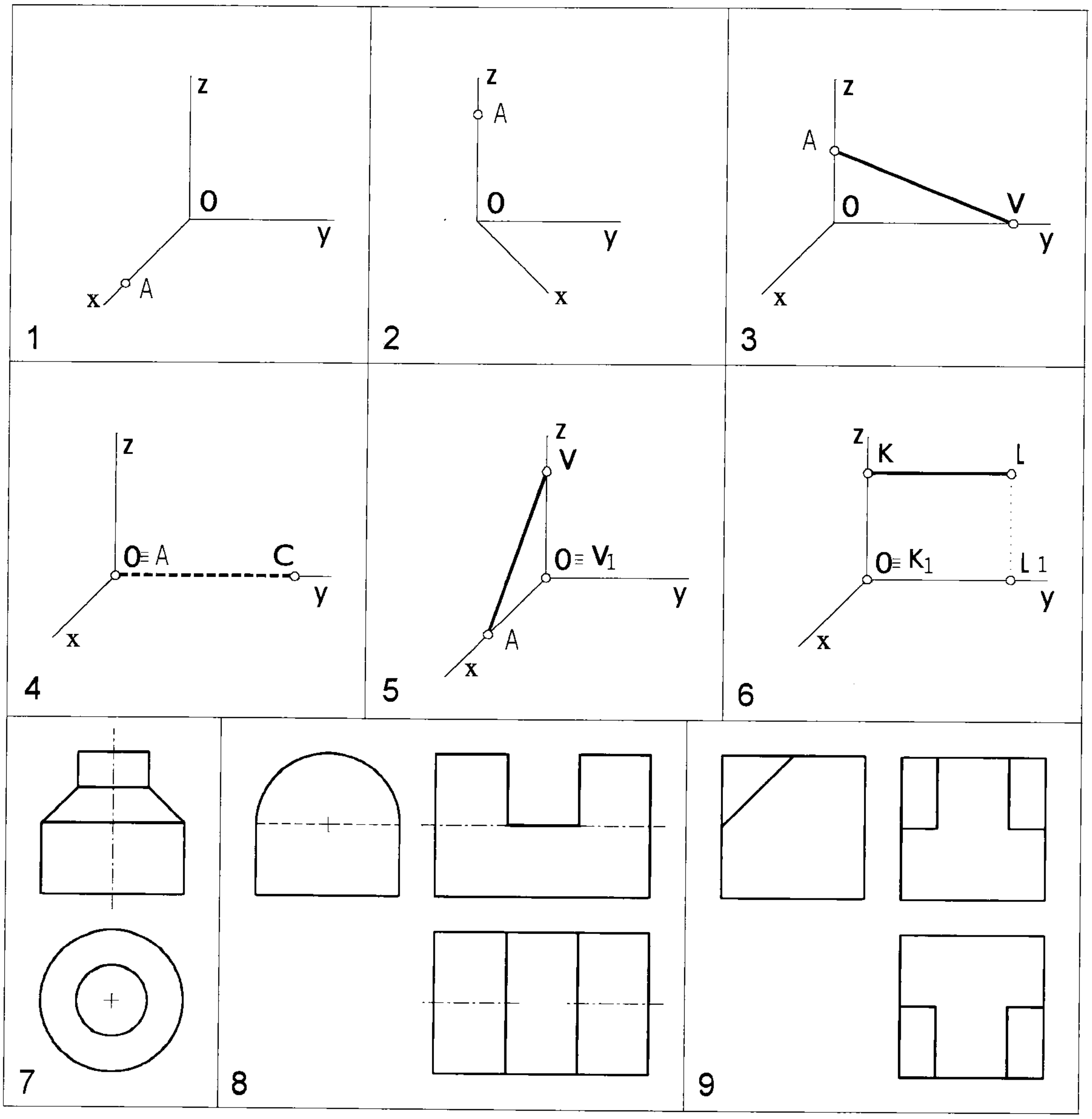

Obr.4.16